

Massaal optreden van *Aloina brevirostris*

Chr. Buter

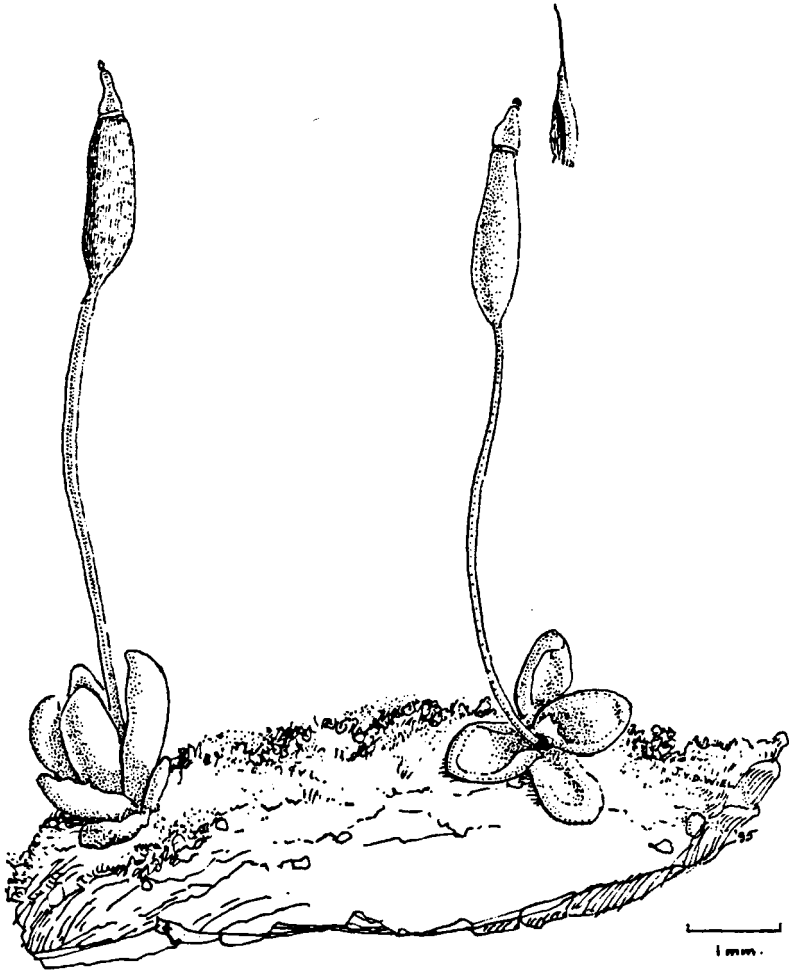
After 11 years a second mass appearance of *Aloina brevirostris* in the Netherlands is reported. This time near the village of Rijen on the loamstock of a former brickyard in almost the same habitat as the first report near the city of Eindhoven in 1983.

Op de grens van de boswachterij Dorst en de gemeente Rijen (Gilze Rijen) ligt de voormalige steenfabriek 'De vijf eiken'. Deze steenfabriek heeft historische banden met de boswachterij, omdat door leemwinning in het verleden een aantal leemputten is achtergebleven, die nu voor een bijzonder biotoop in het gebied zorgen.

Een gedeelte van deze voormalige leemgroeven is als natuurreservaat ingericht. De mosflora van de leemkuilen werd tijdens de eendagsexcursie van 28 september 1991 onderzocht. Tijdens de excursie werden enkele exemplaren van *Aloina brevirostris* gevonden (Van Melick & van der Pluijm 1992).

Dit verslag indachtig werd een enige hectaren groot leemdepot op het terrein van de steenfabriek in de gaten gehouden. Tot eind 1993 was er van enige mosbegroeiing geen of nauwelijks sprake, hetgeen echter in de loop van 1994 drastisch veranderde.

Na de welwillende toestemming van de heer Th. Lenders, directeur van de steenfabriek, konden de eerste verkennende onderzoeken plaatsvinden. Hierbij bleek dat de mosbegroeiing uit een beperkt aantal massaal voorkomende soorten bestond, te weten *Aloina aloides* var. *ambigua*, *Aloina brevirostris* en *Barbula unguiculata*. Voorts werden aangetroffen *Anisothecium varium*, *Didymodon fallax* en *Barbula hornschuchiana* en minder frequent *Bryum bicolor*, *B. barnesii*, *B. gemmiferum*, *Barbula convoluta* en *Funaria hygrometrica*. Ongetwijfeld zullen bij nader onderzoek meer soorten gevonden worden, maar afgezien daarvan kan gesteld worden dat momenteel sprake is van een tweede massaal optreden van *A. brevirostris* net zoals de eerste vondst bij Eindhoven in 1983. Hier groeide de soort eveneens op een leemdepot van een steenfabriek onder vrijwel identieke omstandigheden (Bijlsma et al. 1986).

Figuur 1. *Aloina brevirostris*. Tekening J. van de Wiel.

Beschrijving

Aloina brevirostris ofwel Knop-aloëmos is een eenjarige pionierplant van zeer geringe afmetingen. Diameter en hoogte van de plantjes bedragen maximaal 2,5 mm maar meestal minder. Planten zonder kapsels vallen daardoor niet makkelijk op. De kapsels evenwel zijn zonder meer fors te noemen en hebben een lengte tot 15 mm. Het mos groeit zeer verspreid. Slechts in weinig gevallen was er sprake van groepjes; de grootste gemeten dichtheid was 32 plantjes op 1 cm². De indruk bestaat dat de soort zeer concurrentiegevoelig is.

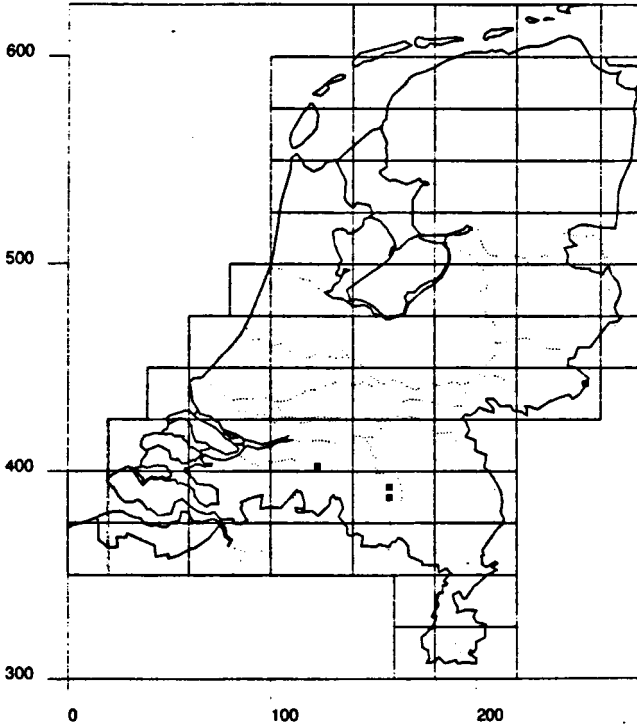
De verspreide groeiwijze heeft een nadelig effect op het vinden van de planten doordat neerslag substraatdeeltjes op de blaadjes kan deponeren en de plantjes zodoende nog meer aan het oog kan onttrekken.

In tegenstelling tot wat A.J.E. Smith schrijft, namelijk kapsels in lente en zomer, werden in de periode september tot eind december planten in alle stadia gevonden (Smith 1978). Direct na de vorst- en sneeuwperiode van eind december werden alleen jonge planten aangetroffen, terwijl eind februari 1995 alweer planten met kapsels voorkwamen. Mogelijk dat *A. brevirostris* in Nederland gedurende het gehele jaar kapsels kan vormen, hoewel niet uitgesloten kan worden dat dit ook afhankelijk is van de weersomstandigheden. Jonge planten hebben een diep groene kleur, kapseldragende planten zijn eerder grijsgroen en exemplaren met rijpe kapsels hebben een roodbruine kleur.

Voorkomen in Nederland

Hoewel *Aloina brevirostris* tot op heden slechts op weinig plaatsen is aangetroffen, lijkt het niet uitgesloten dat gericht zoeken zal aantonen dat de soort minder zeldzaam is dan tot op heden wordt aangenomen. Geschikte biotopen lijken alle steenfabrieken, of althans die fabrieken die leem als grondstof gebruiken, maar ook dijklichamen, weg- en spoortaluds van leem, mits vrijwel onbegroeid en enige tijd onberoerd. Voorts lijkt het zinvol om bij het aantreffen van de hier genoemde begeleidende soorten bedacht te zijn op de aanwezigheid van *A. brevirostris*.

Graag wil ik Huub van Melick danken voor de controle van de determinaties.

Figuur 2. Voorkomen van *Aloina brevirostris* in Nederland.

Literatuur

- Melick, H. van & Pluijm, A. van der. 1992. Eendagsexcursie boswachterij Dorst op 28 september 1991. *Buxbaumiella* 29: 37-42.
- Bijlsma, R.J., Dirkse, G.M. & Melick, H. van. 1986. *Aloina brevirostris* (Hook. & Grev.) Kindb. in Nederland. *Lindbergia* 11: 165-166.
- Touw, A. & Rubers, W.V. 1989. *De Nederlandse Bladmossen*. Uitgeverij der KNNV.
- Smith A.J.E. 1978. *The Moss Flora of Britain and Ireland*. Cambridge University Press.